

กระบวนการถ่ายทอดทางขิม เพลงเตี๋ยลาวแพน
ทางหลวงประดิษฐไพเราะ (ศร ศิลปบรรเลง) :
กรณีศึกษา อาจารย์ชนก สาคกริก
THE PROCESS OF TEACHING KHIM “LAO PHAEN SONG”
OF LHUANG PRADITPIRHO (SORN SILAPABUNLENG):
A CASE STUDY OF CHANOK SAGARIK

ณัฐดา นุ่มปราณี / NUTTIDA NUMPRANEE

นักศึกษาลัทธิศาสตร์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต วิชาเอกดนตรีศึกษา

วิทยาลัยดุริยางคศิลป์ มหาวิทยาลัยมหิดล

GRADUATE STUDENT IN MASTER OF ART, MUSIC EDUCATION MAJOR,
COLLEGE OF MUSIC, MAHIDOL UNIVERSITY

Received: April 10, 2017

Revised: June 1, 2017

Accepted: June 5, 2017

ณรงค์ชัย ปิฎกัรชต์ / NARONGCHAI PIDOKRATCH, PH.D.¹

วิทยาลัยดุริยางคศิลป์ มหาวิทยาลัยมหิดล

MUSICOLOGY DEPARTMENT, COLLEGE OF MUSIC, MAHIDOL UNIVERSITY

กานต์ยุพา จิตติวัฒนา / KARNYUPHA JITTIVADHNA, PH.D.²

วิทยาลัยดุริยางคศิลป์ มหาวิทยาลัยมหิดล

GENERAL EDUCATION DEPARTMENT, COLLEGE OF MUSIC, MAHIDOL UNIVERSITY

บทคัดย่อ

การวิจัยเรื่อง “กระบวนการถ่ายทอดทางขิม เพลงเตี๋ยลาวแพน ทางหลวงประดิษฐไพเราะ (ศร ศิลปบรรเลง) : กรณีศึกษา อาจารย์ชนก สาคกริก” เป็นงานวิจัยที่ใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ มีวัตถุประสงค์ของการวิจัยเพื่อศึกษารูปแบบและโครงสร้างของเพลง และเพื่อศึกษากระบวนการถ่ายทอดของอาจารย์ชนก สาคกริก โดยมีคำถามวิจัยคือ เพลงเตี๋ยลาวแพน ทางหลวงประดิษฐไพเราะ (ศร ศิลปบรรเลง) มีรูปแบบและโครงสร้างของเพลงอย่างไร และกระบวนการถ่ายทอดทางขิม เพลงเตี๋ยลาวแพน ทางหลวงประดิษฐไพเราะ (ศร ศิลปบรรเลง) : ของ อาจารย์ชนก สาคกริก มีวิธีการ ขั้นตอน และหลักการอย่างไร

ผลการวิจัยพบว่า รูปแบบและโครงสร้างทางขิม เพลงเตี๋ยลาวแพน ทางหลวงประดิษฐไพเราะ มีความแตกต่างจากทางอื่นคือมีบทเพลงทั้งสิ้น 7 บทเพลง ดังนี้ ว่าตอก (บรรเลงคลอร้อง) เกริ่นนำ ลาวแพนใหญ่ ลาวสมเด็จ ลาวลอดค้าย ลาวแพนน้อย และซุ่มลาวแพน ทุกเพลงเป็นเพลงท่อนเดียวอัตราจังหวะ 2 ชั้น หน้าทับลาว

กระบวนการถ่ายทอดของอาจารย์ชนก สาคกริก ใช้การสอนทั้งแบบกลุ่มและตัวต่อตัว ลำดับการต่อเพลงให้ผู้เรียนจะต้องเป็นฝ่ายขอ และต้องมีระดับฝีมือที่สามารถบรรเลงเทคนิคที่ใช้ในเพลงเดี่ยวได้ ทั้งนี้ต้องผ่านการไหว้ครู และครอบครูเสียก่อน เมื่อได้เริ่มเรียนเพลงเตี๋ยลาวแพน อาจารย์ชนก สาคกริก มีขั้นตอนและวิธีการสอนโดยการต่อเพลง เมื่อผู้เรียนเกิดอาการต่อต้านหรือเมื่อผู้เรียนมีกิจกรรมหรือเกมเพื่อเป็นการผ่อนคลาย อีกทั้งยังเป็นการฝึกทักษะของผู้เรียนไปในตัว

¹ รองศาสตราจารย์ ดร. สาขาวิชาดนตรีวิทยา วิทยาลัยดุริยางคศิลป์ มหาวิทยาลัยมหิดล อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์หลัก

² อาจารย์ ดร. สาขาวิชาการศึกษาศาสตร์ทั่วไป วิทยาลัยดุริยางคศิลป์ มหาวิทยาลัยมหิดล อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ร่วม

การวัดและประเมินผล ใช้วิธีการสังเกต และเน้นการฝึกปฏิบัติให้ถูกต้อง นอกจากนี้ยังใช้ระบบพี่สอนน้อง ถือว่าเป็นการประเมินถึงความสามารถในการจดจำ

คำสำคัญ: กระบวนการถ่ายทอด / ทางซิม / เพลงเดี่ยว / ลาวแพน / หลวงประดิษฐไพเราะ (ศร ศิลปบรรเลง)

Abstract

The research of “The process of teaching Khim Lao Phaen Song of Lhuang Praditpirho (Sorn Silapabunleng): A case study of Chanok Sagarik” was a qualitative research aimed to study about the Thai teacher Chanok Sagarik of pedagogy of Khim. The main research questions were: What has been form and structure of the Lao Phaen Song? And what is the Process of teaching Khim Lao Phaen Song of Chanok Sagarik?

The results indicated that form and structure of the Lao Phaen Song is different from the others ways because the solo included a total of seven songs that Wah Douk(Play with vocals), intro, Lao Phaen Yai, Lao Som Dej, Lao Lod Khai, Lao Phaen Noi, Soim Lao Phaen

The process of transferring teacher Chanok Sagarik the use of teaching group and private. The student was require a level of skill that can be played the high level of techniques of Khim. And must pass the Wai khru ceremony. Chanok Sagarik have steps and methods taught, when the students against symptoms or fatigue. There will be activities and games to relax as well as the skills of the students. The Assessment Using observations focus on exercises correctly and practice using it to teach younger. It is the evaluation of Chanok Sagarik.

Keywords: Process / Khim / Solo Song / Lao Phaen / Lhuang Praditpirho (Sorn Silapabunleng)

บทนำ

ดนตรีไทยถือได้ว่าเป็นวัฒนธรรมที่สามารถแสดงให้เห็นเอกลักษณ์ประจำชาติและความเป็นไทยได้อย่างชัดเจน ดนตรีไทยได้รับอิทธิพลจากวัฒนธรรมใกล้เคียง ทั้งเครื่องดนตรี วงดนตรี ตลอดจนเพลงชนิดต่างๆ เป็นการได้รับกระบวนการถ่ายทอดทางวัฒนธรรมและนำมาปรับปรุงพัฒนาให้เหมาะสมกับสภาพของสังคมไทย ซึ่งเป็นกระบวนการที่มีระยะเวลายาวนานกว่าจะก่อเกิดเป็นรูปแบบดนตรีที่มีอัตลักษณ์เฉพาะตน (พงษ์ศิลป์ อรุณรัตน์, 2554) เอกลักษณ์ของการแสดงฝีมือลายมือของคนดนตรีไทยมักแสดงผ่านการบรรเลง “เพลงเดี่ยว” ซึ่งถือเป็นบทเพลงที่มีความสำคัญเป็นอย่างมาก ในทางดนตรีไทยหมายถึงเพลงที่ใช้เพื่อการอวดฝีมือลายมือของนักดนตรี มีเทคนิคและลีลาที่สอดประสานกับสำนวนเพลงที่มีทั้งอ่อนหวานและดุดันในคราวเดียวกัน เพลงเดี่ยวที่ได้รับความนิยมเป็นอย่างมากในการบรรเลงหนึ่งในนั้นคือเพลงลาวแพน (อุทิศ นาคสวัสดิ์, 2530)

เพลงเดี่ยวลาวแพน ทางหลวงประดิษฐไพเราะ (ศร ศิลปบรรเลง) มีเอกลักษณ์ที่แตกต่างไปจากเพลงเดี่ยวลาวแพนทางอื่นๆ กล่าวคือ มีแนวการดำเนินทำนอง คือ เมื่อเริ่มต้นแนวเพลงจะดำเนินไปอย่างช้าๆ และเร็วขึ้นตามลำดับความเร็วในที่นี้ไม่ได้เร็วขึ้นด้วยอัตราจังหวะ แต่เร็วขึ้นด้วยเทคนิควิธี และกลเม็ดของท่วงทำนองที่อยู่ในบทเพลง และในตอนขึ้นเพลงมีลักษณะพิเศษที่แตกต่างไปจากทางของผู้อื่น คือมีทางสำหรับบรรเลงคลอไปพร้อมกับการร้องทำนองที่ใช้บรรเลงคลอร้องนี้เรียกว่า “ทำนองว่าดอกเพลงลาวแพน” ทำนองคลอร้องเพลงลาวแพนนี้ผู้บรรเลงจะต้องดำเนินทำนองให้เหมือนเสียงเอื้อนและคำร้องทุกประการ

เพลงเดี่ยวลาวแพนนับนิยมบรรเลงด้วยเครื่องดนตรีประเภทเครื่องสาย โดยเฉพาะ “ซิม” เนื่องจากเป็นเครื่องดนตรีที่สามารถทำสำเนียงเสียงประสานได้คล้ายคลึงกับเสียงแคน จึงทำให้สามารถสื่ออารมณ์ของบทเพลงออกมาได้มากกว่าเครื่องดนตรีชนิดอื่น ด้วยเหตุนี้ซิมจึงเป็นเครื่องดนตรีที่นิยมนำมาบรรเลงเพลงเดี่ยวลาวแพน

จากที่มาและความสำคัญดังกล่าวข้างต้น ผู้วิจัยจึงมีความสนใจศึกษาเพลงเดี่ยวลาวแพน ดังนั้นจึงได้กำหนดหัวข้อวิจัย “กระบวนการถ่ายทอดทางซิมเพลงเดี่ยวลาวแพน ทางหลวงประดิษฐไพเราะ (ศร ศิลปบรรเลง): กรณีศึกษา อาจารย์ชนก สาคกริก” ผลของการศึกษาค้นคว้าครั้งนี้ผู้วิจัยมีความมั่นใจว่าจะเป็นประโยชน์ต่อระบบการเรียนการสอนดนตรีไทยสืบไป

วัตถุประสงค์ในการวิจัย

การวิจัยในครั้งนี้มุ่งศึกษาทางซิมเพลงเดี่ยวลาวแพน ทางหลวงประดิษฐไพเราะ (ศร ศิลปบรรเลง) ที่อาจารย์ชนก สาคกริก เป็นผู้ถ่ายทอดจึงกำหนดวัตถุประสงค์ ดังนี้

1. เพื่อศึกษารูปแบบและโครงสร้างของเพลง
2. เพื่อศึกษากระบวนการถ่ายทอดของอาจารย์

ชนก สาคกริก

วิธีการดำเนินงานวิจัย

การศึกษากิจกรรมการถ่ายทอดทางซิมเพลงเดี่ยวลาวแพน ทางหลวงประดิษฐไพเราะ (ศร ศิลปบรรเลง) กรณีศึกษา: อาจารย์ชนก สาคกริก เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยใช้หลักการของดนตรีศึกษา หลักการทางจิตวิทยาการศึกษา และทฤษฎีดนตรีไทย โดยมีวิธีการดำเนินงานดังนี้

1. การปฏิบัติทักษะ

ผู้วิจัยทำการฝึกปฏิบัติทักษะโดยการเข้าไปศึกษาและต่อทางซิมเพลงเดี่ยวลาวแพน ทางหลวงประดิษฐไพเราะ³ จากอาจารย์ชนก สาคกริก ด้วยตัวเอง

2. การสัมภาษณ์

ผู้วิจัยวางแผนเพื่อดำเนินงาน ติดต่อประสานงานกับบุคคล เตรียมเครื่องมือและอุปกรณ์ต่างๆ สำหรับใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล และลงพื้นที่ศึกษางานภาคสนาม ดำเนินการสัมภาษณ์และเก็บรวบรวมข้อมูลด้านต่างๆ จากบุคคล ตามกรอบแนวคิดการวิจัย

3. การสังเกตแบบมีส่วนร่วม

ผู้วิจัยทำการสังเกตแบบมีส่วนร่วมโดยการเข้าไปศึกษาในชั้นเรียน เพื่อศึกษาวิธีการ หลักการทางจิตวิทยาหลักสูตร และกระบวนการถ่ายทอด ของอาจารย์ชนก สาคกริก

ผลการวิจัยหัวข้อ “กระบวนการถ่ายทอดทางซิมเพลงเดี่ยวลาวแพน ทางหลวงประดิษฐไพเราะ (ศร ศิลปบรรเลง): กรณีศึกษา อาจารย์ชนก สาคกริก” มีดังนี้

1. รูปแบบและโครงสร้างของเพลงเดี่ยวลาวแพน ทางหลวงประดิษฐไพเราะ (ศร ศิลปบรรเลง)

1.1 ประวัติและพัฒนาการของทางซิมเพลงเดี่ยวลาวแพน ทางหลวงประดิษฐไพเราะ (ศร ศิลปบรรเลง)

เพลงลาวแพน หรือบางพื้นที่เรียกว่า ลาวแคน เป็นเพลงเก่า สำเนียงลาว มีอัตราจังหวะ 2 ชั้น ได้รับความนิยมตั้งแต่สมัยโบราณเพื่อนำมาทำเพลงเดี่ยว เพลงลาวแพนมีบทหรือ 2 บท คือ บทร้องที่มีเนื้อหากล้าถึงเขลยชาวลาวที่ถูกกวาดต้อนมายังกรุงเทพฯ เมื่อครั้งกบฏเจ้าอนุวงศ์แห่งเมืองเวียงจันทน์สมัยต้นรัตนโกสินทร์ยังกรุงเทพฯ และอีกบทหนึ่งคือ ลาวแพนเป็นเพลงที่ใช้ประกอบการแสดงละครพันทางเรื่องพระลอ ตอนพระลอเสียดน้ำ (เชาวนมนัส ประภักดี, 2552)

บทเพลงลาวแพนนี้ได้รับความนิยมเป็นอย่างมาก จึงได้มีการประดิษฐ์ทำนองเป็นทางเดียวสำหรับการบรรเลงเพื่ออวดฝีมือหลายทางด้วยกัน ทางซิมเพลงเดี่ยวลาวแพน ทางหลวงประดิษฐไพเราะ เป็นทางเดียวอีกทางหนึ่งที่ได้รับคามนิยมเป็นอย่างมาก อาจารย์ชนก สาคกริก ได้กล่าวถึงสาเหตุที่ซิมเพลงได้รับความนิยมเนื่องจากมีความเหมาะสมกับการบรรเลง ทั้งนี้เพราะซิมเพลงเป็นเครื่องดนตรีประเภทเครื่องสาย ที่สามารถบรรเลงเสียงประสานกันได้คล้ายกับเสียงแคน จึงทำให้เกิดอรรถรสสำเนียงลาวได้เป็นอย่างดี

เพลงเดี่ยวลาวแพนทางซิม มีความแตกต่างไปจากทางอื่น เพราะ “ว่าดอ” ซึ่งเป็นการเรียกในเชิงเปรียบ ทั้งที่ในความเป็นจริงเพลงลาวแพนไม่มีท่อนว่าดอ แต่ที่เรียกเช่นนี้เพราะมีการบรรเลงตามคำร้องและการเอื้อนทุกประการก่อนเริ่มเพลง จึงมีลักษณะคล้ายว่าดอ นอกจากนี้ครูบรรเลง สาคกริก ซึ่งได้รับถ่ายทอดเพลงเดี่ยวลาวแพนทางซิมจากหลวงประดิษฐไพเราะยังเป็นนักร้องอีกด้วย จึงอาจเป็นสาเหตุให้หลวงประดิษฐไพเราะต่อทางเดี่ยวซิมดังกล่าวไว้จนกระทั่งเพลงเดี่ยวลาวแพนทางซิมนี้ได้รับการถ่ายทอดสู่อาจารย์ชนก สาคกริก (ชนก สาคกริก, 2546)

³ หลวงประดิษฐไพเราะในบทความนี้หมายถึง ศร ศิลปบรรเลง

เมื่อครั้งที่อาจารย์ชนก สาคกริก ได้เริ่มเรียนซิมได้ไม่นานนัก ครูบรรเลงได้ถามถึงความสมัครใจของอาจารย์ชนก เพื่อที่จะต่อเพลงลาวแพน เมื่ออาจารย์ชนกสมัครใจที่จะรับการถ่ายทอด ครูบรรเลงจึงได้ต่อเพลงเดี่ยวลาวแพนทางซิมให้ ก่อนที่ตนจะล้มหมดเสียก่อน จึงเป็นที่มาของการต่อเพลงเดี่ยวลาวแพนทางซิมของอาจารย์ชนก สาคกริก

เพลงเดี่ยวลาวแพนทางหลวงประดิษฐไพเราะนี้เป็นการนำบทเพลงสำเนียงลาวต่างๆ มาเรียงร้อยต่อกัน ตั้งแต่ว่าดอกลาวแพนใหญ่ ลาวสมเด็จ ลาวลอดค่าย ลาวแพนน้อย และซุ่มลาวแพน

จนกระทั่ง พ.ศ. 2524 มีการจัดมหกรรมดนตรีศรีศตวรรษ เพื่อเป็นการเฉลิมฉลองครบรอบ 100 ปีชาติกาลหลวงประดิษฐไพเราะ ที่โรงละครแห่งชาติ และอาจารย์ชนก สาคกริก ได้รับหน้าที่ให้ควบคุมการแสดงชุด “ซิมหมู” เพลงเดี่ยวลาวแพนทางของหลวงประดิษฐไพเราะ และได้มีการประดิษฐ์ทำนองเกริ่นนำขึ้นในการแสดงครั้งนี้

1.2 รูปแบบและโครงสร้างของทางซิมเพลงเดี่ยวลาวแพน ทางหลวงประดิษฐไพเราะ

การวิเคราะห์เพลงไทยเป็นการศึกษาองค์ประกอบของบทเพลง คุณสมบัติและหน้าที่ขององค์ประกอบต่างๆ ที่หลอมรวมกันกลายเป็น 1 บทเพลง มานพ วิสุทธิแพทย์ (2556) ได้กล่าวถึงการวิเคราะห์เพลงไทยไว้ว่า คือการแยกส่วนประกอบหรือองค์ประกอบทางดนตรีที่ประกอบกันขึ้นเป็นเพลงไทยและศึกษาคุณสมบัติและหน้าที่ขององค์ประกอบแต่ละองค์ประกอบ อีกทั้งศึกษาคุณสมบัติและหน้าที่ขององค์ประกอบต่างๆ โดยรวม ในการวิเคราะห์เพลงเดี่ยวลาวแพนทางซิมของหลวงประดิษฐไพเราะนั้น ผู้วิจัยสามารถจำแนกการวิเคราะห์ได้ ดังนี้

โครงสร้างของเพลงเดี่ยวลาวแพน

เพลงเดี่ยวลาวแพนทางซิมของหลวงประดิษฐไพเราะเป็นเพลงเดี่ยวที่มีรูปแบบและโครงสร้างการบรรเลงเฉพาะ ซึ่งแตกต่างจากบทเพลงเดี่ยวทั่วไป เนื่องจากการนำบทเพลงหลายๆ บทเพลงที่มีสำเนียงลาวมาเรียงร้อยต่อกันประกอบด้วย ว่าดอกลาว (บรรเลงคลอร้อง) เกริ่นนำ เพลงลาวแพนใหญ่ เพลงลาวสมเด็จ เพลงลาวแพนน้อย ว่าดอกลาวแพน และซุ่มลาวแพน เพลงลาวแพนทางนี้มีบทว่าดอกลาวหรือเป็นการบรรเลงคลอร้อง ซึ่งเป็นการเรียกในเชิงเปรียบเทียบกับเท่านั้น

รูปแบบของเพลงเดี่ยวลาวแพน ทางประดิษฐไพเราะ

รูปแบบของเพลงเดี่ยวลาวแพน เริ่มตั้งแต่ว่าดอกลาว (บรรเลงคลอร้อง) เกริ่นนำ ลาวแพนใหญ่ ลาวสมเด็จ ลาวลอดค่าย ลาวแพนน้อย และซุ่มลาวแพน มีลักษณะดังนี้

ว่าดอกลาว (บรรเลงคลอร้อง) พบว่ามีทั้งสิ้น 20 บรรทัด 39 วรรคเพลง และมีทั้งหมด 27 หน้าทับ สาเหตุที่หน้าทับและวรรคเพลงมีจำนวนไม่เท่ากัน เนื่องมาจากว่าเมื่อร้องขึ้นต้น หน้าทับและเครื่องประกอบจังหวะอื่นๆ จะยังไม่บรรเลง จะเริ่มสวมหน้าทับในวรรคที่ 13 บรรทัดที่ 7 ตรงบรรทัดที่ว่า “พระเพื่อนพ้องเอ๋ย”

เกริ่นนำ ไม่มีการบังคับหน้าทับ หรือจังหวะใดๆ เป็นการเปิดโอกาสให้ผู้บรรเลงได้จินตนาการ แสดงทักษะ และเป็นการอวดฝีมือในการบรรเลงได้อย่างเต็มที่

เพลงลาวแพนใหญ่ ใช้หน้าทับลาว มีจำนวน 40 บรรทัด 79 วรรคเพลง และ 90 จังหวะหน้าทับ เนื่องจากในการบรรเลงนั้นบางวรรคเพลงมีการบรรเลงซ้ำกัน จึงทำให้จังหวะหน้าทับมีทั้งสิ้น 90 จังหวะ

เพลงลาวสมเด็จ ใช้หน้าทับลาว เป็นเพลงที่มีสำเนียงลาว ทำนองเก่า มีท่อนเดียว ดังนั้นเพลงลาวสมเด็จจึงมีจำนวน 16 บรรทัด 32 วรรคเพลง และ 32 จังหวะหน้าทับ

เพลงลาวลอดค่าย เป็นเพลงท่อนเดียว มีสำเนียงลาว ใช้หน้าทับลาว มีจำนวน 3 บรรทัด 6 วรรคเพลง และ 8 จังหวะหน้าทับ

เพลงลาวแพนน้อย เป็นเพลงท่อนเดียว มีสำเนียงลาว ใช้หน้าทับลาว มีจำนวน 8 บรรทัด 16 วรรคเพลง และ 16 จังหวะหน้าทับ

ลูกตกและวรรคเพลง

ลูกตกและวรรคเพลงของเพลงเดี่ยวลาวแพนทางหลวงประดิษฐไพเราะ มีจำนวนทั้งสิ้น 201 วรรคเพลง ทั้งนี้ไม่รวมช่วงเกริ่นนำ เนื่องจากไม่สามารถนับจังหวะที่แน่นอนได้เพราะเป็นการบรรเลงแบบไม่กำกับจังหวะดังที่กล่าวไปแล้วข้างต้น และกลุ่มโน้ตที่อยู่ในลูกตกนั้นคือ ด ร ฟ ซ ล

บันไดเสียงหรือทางเพลง

เพลงเดี่ยวลาวแพนทางหลวงประดิษฐไพเราะมีกลุ่มโน้ตที่ใช้เพียง ด ร ฟ ซ ล หรือถ้าเรียงให้ถูกในหลักของบันไดเสียงคือ กลุ่มโน้ต ฟ ซ ล ด ร ซึ่งตรงกับบันไดเสียง ฟ หรือถ้าเปรียบเทียบกับฆ้องวงใหญ่ คือทางขวาตรงกับลูกฆ้องลูกที่ 2 และลูกที่ 16 คือเสียง ฟ

คีตลักษณ์

ทางซิมเพลงเดี่ยวลาวแพน ทางหลวงประดิษฐไพเราะ เป็นเพลงที่มีคีตลักษณ์เป็นลักษณะเฉพาะคือมีการบรรเลงซ้ำ ในหลายๆ วรรค แต่ในการซำนั้นจะแปรหรือเปลี่ยนรูปแบบของการบรรเลงที่แตกต่างออกไปเพื่ออรรถรสและความไพเราะในการฟังดังนี้

ว่าดอ (บรรเลงคลอร้อง) มีลักษณะของการเอื้อนที่ซ้ำกันหลายวรรค เช่นการเอื้อน 3 เสียง โดยผ่านเสียง ต ร ล การเอื้อนเท่าเสียง ฟ และการเอื้อนเท่าเสียง ร

เพลงลาวแพนใหญ่ มีท่วงทำนองที่ซ้ำกัน ในหลายๆ วรรค สามารถจำแนกได้ทั้งสิ้น 14 ท่อน โดยใช้ตัวอักษรภาษาอังกฤษตั้งแต่ A B C D E F G H I J K L M N ในการแทนเป็นท่อนต่างๆ

เพลงลาวสมเด็จ ประกอบด้วย 5 ท่อนใหญ่ ซึ่งบางท่อนมีการบรรเลงซ้ำเดิม ทั้งหมดหรือเปลี่ยนกลอน เพลงไปบ้าง ทั้ง 5 ท่อนใหญ่นั้น ผู้วิจัยได้แทนด้วย A B C D E

เพลงลาวลอดค่าย เป็นเพลงสั้นๆ ประกอบด้วย 2 ท่อนใหญ่ คือ A B

เพลงลาวแพนน้อย มีทั้งสิ้น 4 ท่อนใหญ่ คือ A B C D

ซุ่มลาวแพน มีทั้งหมด 9 ท่อนใหญ่ ผู้วิจัยได้แทนเป็น A B C D E F G H I ซุ่มลาวแพนมีรูปแบบในการบรรเลงคือ A B Aa B C D G F G H I

1.3 แนวทำนองเพลงเดี่ยวลาวแพนทางหลวงประดิษฐไพเราะ

เพลงเดี่ยวลาวแพนเป็นเพลงที่มีการเคลื่อนที่ของทำนองไปอย่างเรียบง่าย บางช่วงบางตอนมีทิศทางของการดำเนินทำนองขึ้นลงสลับกับค้างเสียงเดิม ในที่นี้ผู้วิจัยได้กำหนดการวิเคราะห์แนวทำนองจากลูกตกวรรคเพลง เสียงที่ใช้ในการดำเนินทำนองเป็นหลักมีด้วยกัน 5 เสียง คือ ต ร ฟ ซ และ ล เสียง ม เป็นเพียงเสียงผ่านของทำนองเท่านั้น ส่วนเสียง ท ไม่พบในบทเพลงเดี่ยวลาวแพน

2. กระบวนการถ่ายทอดทางซิมเพลงเดี่ยวลาวแพน ทางหลวงประดิษฐไพเราะ (ศร ศิลปบรรเลง)

2.1 การพิจารณาการถ่ายทอดทางซิมเพลงเดี่ยวลาวแพน ทางหลวงประดิษฐไพเราะ

การพิจารณาการถ่ายทอดทางซิมเพลงเดี่ยวลาวแพน ทางหลวงประดิษฐไพเราะนั้น อาจารย์ชนก สาคริก ได้คัดเลือกผู้บรรเลงจากระดับฝีมือ ต้องสามารถบรรเลงเทคนิค

ลูกเล่นต่างๆ ของซิมได้แล้ว เช่น การสะบัด สะเดาะ ขยี้ โปรย เป็นต้น และที่สำคัญคือ ผู้เรียนจะต้องอยากเรียนเอง ไม่ถูกบังคับ ถ้าผู้เรียนต้องการเพลงเดี่ยวตามธรรมเนียมปฏิบัติของสายหลวงประดิษฐไพเราะ ผู้เรียนจะต้องทำการไหว้ครูและครอบครูเสียก่อน

2.2 วิธีการถ่ายทอด

อาจารย์ชนก สาคริก มีวิธีการถ่ายทอดให้สามารถจดจำได้ง่าย และมีการนำหลักจิตวิทยาการสอนเข้ามาใช้ ในกระบวนการถ่ายทอด ดังนี้

หลักการสอนให้จำโดยใช้จินตนาการ และความรู้สึก

ในช่วงเกริ่นลาวแพนที่อาจารย์ชนก สาคริกได้ประดิษฐ์ขึ้น อาจารย์สอนโดยการบรรยายให้จินตนาการถึง ฝนที่กำลังเริ่มตก ให้ตีโน้ตต่างๆ และเริ่มเร็วขึ้น เบาลง และกลับมาเป็นเสียงฝนตกหนักอีกครั้ง หลังจากนั้นให้จินตนาการเป็นเสียงน้ำไหล จนกระทั่งฝนเริ่มหยุด กลายเป็นเสียงน้ำฝนหยุดถึๆ จนจางหายไป และเข้าสู่บรรทัดสุดท้ายเพื่อส่งเข้าทำนองเพลงเดี่ยวลาวแพน เป็นวิธีการที่สร้างให้ผู้เรียนจดจำลักษณะการบรรเลงทำนองดังกล่าวได้อย่างถูกต้อง เข้าถึงอารมณ์ของบทเพลงนั้นๆ ได้เป็นอย่างดี มีการตีความบทเพลง และสอดแทรกลักษณะปรากฏการณ์ทางธรรมชาติผ่านตัวโน้ตและคำอธิบาย ส่งผลให้ผู้เรียนสามารถจดจำทำนองได้อย่างแม่นยำ

หลักการสอนให้จำเป็นรูปภาพ

วิธีการสอนที่เข้าใจง่ายคือการให้จำเป็นรูปภาพ แทนการบอกเป็นตัวโน้ต เนื่องจากตำแหน่งมือที่ตั้นมีความใกล้เคียงกัน แต่มีจุดสำคัญให้จำได้ง่าย ตัวอย่างเช่นในตอนหนึ่งของเพลงลาวสมเด็จ ให้จำเป็นรูปสามเหลี่ยมเล็กและสามเหลี่ยมใหญ่ วิธีการสอนที่ช่วยในเรื่องของการจดจำบทเพลงนั้น การจำเป็นรูปภาพเป็นสิ่งที่มีความสำคัญเป็นอย่างมาก เป็นการนำโน้ตและตำแหน่งมือในการบรรเลงซิมมาควบคู่กัน กลายเป็นรูปภาพที่สามารถจำได้ง่าย

หลักการสอนให้จำเป็นฐานเสียง

อาจารย์ชนก สาคริก มีวิธีการในการสอนให้จดจำทำนองเพลงได้อย่างถูกต้องแม่นยำ เพลงลาวแพน มีกลอนเพลงในบางช่วงที่มีการบรรเลงคล้ายคลึงกันหรือซ้ำกันหลายรอบ ทำให้จำยาก หลักการจำเป็นฐานเสียงจึงเป็นอีกวิธีหนึ่งที่อาจารย์ชนก สาคริกเลือกใช้ในการสอน เช่น ในช่วงของเพลงลาวแพนใหญ่จะมีฐานเสียงในการจำด้วยกัน 2 ฐาน คือ ฐาน ซ และฐาน ล

2.3 อุปกรณ์และกลเม็ดในการถ่ายทอด

เกมการฝึกทักษะเพื่อเพิ่มความแม่นยำในการตีพิมพ์

ในการบรรเลงผู้บรรเลงจะต้องมีความแม่นยำเป็นอย่างมาก ไม่ใช่เพียงความแม่นยำในการบรรเลงโดยการจดจำโน้ตเพลงได้อย่างถูกต้องเท่านั้น หากแต่ต้องมีความแม่นยำในตำแหน่งการลงไม้บนสายซิม อาจารย์ชนก สาคริก จึงมีวิธีการฝึกสมาธิและความแม่นยำในการบรรเลง โดยให้ผู้เรียนเตาะลูกบอลอย่างซึ่งมีวิธีการคือ ในช่วงแรกให้ใช้ทั้งฝ่ามือเด็งลูกบอลอย่าง ต่อมาเหลือ 4 นิ้ว คือนิ้วชี้ นิ้วกลาง นิ้วนาง และนิ้วก้อย เมื่อเริ่มชำนาญให้ลดเหลือ 3 นิ้วคือ นิ้วชี้ นิ้วกลาง และนิ้วนาง เมื่อชำนาญแล้วลดเหลือเพียง 2 นิ้วคือนิ้วชี้ และนิ้วกลาง จนกระทั่งลดเหลือนิ้วเดียว คือนิ้วชี้

เกมการฝึกทักษะการมองเห็นและความช่างสังเกต

ในการต่อเพลงไทยผู้สอนจะถ่ายทอดให้ผู้เรียนโดยการปฏิบัติให้ดู และผู้เรียนก็ปฏิบัติตาม ทางหลักจิตวิทยาเรียกว่าการเรียนรู้ผ่านการเลียนแบบ ดังนั้นผู้เรียนจึงต้องสังเกตและมีปฏิภาณไหวพริบเป็นอย่างมาก ด้วยเหตุนี้ อาจารย์ชนก สาคริกจึงมีเกมเพื่อฝึกการสังเกตในขั้นพื้นฐานให้กับผู้เรียน และเป็นการสร้างความรู้สึกสนุก อยากเรียน อยากรู้ของผู้เรียน อีกทั้งเป็นการผ่อนคลาย และสร้างความสนิทสนมระหว่างครูผู้สอนและผู้เรียน

มายากลห้วง เป็นการฝึกความช่างสังเกตของผู้เรียน เปรียบเสมือนการต่อเพลงของดนตรีไทยคือ เป็นการต่อมือซึ่งผู้เรียนจะต้องสังเกตว่าครูตีอย่างไร ใช้มือและทิศทางอย่างไร โดยใช้วิธีการเล่นให้นักเรียนดูเป็นตัวอย่าง 1 ครั้ง และให้ผู้เรียนทำตามโดยต้องสังเกตทุกกระบวนการเนื่องจากต้องนำไม้สีแดงที่อยู่ในห้วงออกจากห้วงให้สำเร็จ ถ้านักเรียนยังทำไม่สำเร็จก็จะให้กลับไปตีซิมจนจบเพลงแล้วจึงทำให้ดูเป็นตัวอย่างอีกรอบ

มายากลพuzzle (Puzzer) หรือเกมต่อตัว T ตัว T นั้นจะถูกตัดแบ่งเป็นจิ๊กซอว์ 4 ชิ้น ซึ่งมีเหลี่ยมและมุมที่แตกต่างกัน หลักการในการใช้มายากลนี้มีลักษณะเดียวกับมายากลห้วงในข้างต้นคือ อาจารย์ชนก สาคริกจะใช้เมื่อนักเรียนเริ่มให้ความสนใจในการเรียนลดลง เป็นสิ่งที่สามารถฝึกทักษะการช่างสังเกตของผู้เรียนได้เป็นอย่างดี เนื่องจากผู้เรียนต้องมองทุกขั้นตอนในการต่อของครูในเวลาที่ยากัด และต้องทำตามให้ออกมาเป็นรูปตัว T

เกมดึงความสนใจและผ่อนคลายความตึงเครียด

อาจารย์ชนก สาคริกเป็นผู้ที่มีความสามารถในการเล่นมายากลจึงได้นำความสามารถนี้มาเป็นส่วนหนึ่งในการดึงความสนใจของผู้เรียน ซึ่งมีข้อแลกเปลี่ยนว่าถ้าผู้เรียนสามารถบรรเลงเพลงได้จบ 1 ท่อนจะมีการเล่นมายากลให้ดูเป็นการแลกเปลี่ยน หรือถ้าผู้เรียนสามารถเล่นได้จบเพลงจะเฉลิมมายากลนั้น ถือเป็นการดึงความสนใจและผ่อนคลายความเครียดได้เป็นอย่างดี

2.4 การวัดผลประเมินผลและการฝึกปฏิบัติการ

อาจารย์ชนก สาคริกมีวิธีการวัดผลประเมินผลและการฝึกปฏิบัติการด้วยเครื่องมือวัดผลการเรียนคือการสังเกตและการให้ปฏิบัติจริง สามารถแบ่งออกเป็น 3 ช่วง ได้แก่ (1) ก่อนเรียน (2) ระหว่างเรียน (3) หลังเรียน

ก่อนเรียน ผู้เรียนจะต้องมีท่วงท่าและการจับไม้ที่ไม่ถูกต้อง และสามารถบรรเลงเทคนิคต่างๆ ต่อไปนี้ได้ อยู่ในเกณฑ์ดี-ดีมาก ได้แก่ ตีสะบัด ตีสะเคาะ ขยี้เก็บ ขยี้กรอ ตีโปรย ตีป้าย/เกี่ยว กรอกริก และตีซัด ซึ่งล้วนแล้วแต่เป็นเทคนิคการบรรเลงซิมขั้นพื้นฐานและขั้นสูง อีกทั้งผู้เรียนต้องผ่านการไหว้ครูและขอต่อเพลงในพิธีไหว้ครูแล้ว

ระหว่างเรียน ผู้เรียนจะต้องฝึกปฏิบัติซ้ำจนเกิดความชำนาญ

หลังเรียน วิธีการวัดผลประเมินผลหลังการต่อเพลงเดี่ยวลาวแพนจบแล้ว อาจารย์ชนก สาคริกใช้วิธีการประเมินผล 3 วิธีด้วยกัน คือ (1) ระบบพี่สอนน้อง (2) การประกวด (3) บรรเลงให้อาจารย์ฟัง ซึ่งทุกขั้นตอนล้วนผ่านการวัดผลประเมินผลจากการสังเกตของอาจารย์ชนก สาคริก

การอภิปรายผล

ผลการศึกษากระบวนการถ่ายทอดทางซิม เพลงเดี่ยวลาวแพน ทางหลวงประดิษฐไพเราะ ของอาจารย์ชนก สาคริก มีประเด็นในการอภิปรายดังนี้

1. โครงสร้างของเพลงเดี่ยวลาวแพน ทางหลวงประดิษฐไพเราะ จากการศึกษาโครงสร้างของบทเพลงพบว่าโครงสร้างแตกต่างจากทางเดี่ยวลาวแพนอื่นๆ ซึ่งประกอบไปด้วย ลาวแพนใหญ่ ลาวสมเด็จ ลาวลอดค้าย ลาวแพนน้อย และซุ่มลาวแพน แต่ทั้งนี้มียารละเอียดยที่แตกต่างกันคือ เพลงเดี่ยวลาวแพน ทางหลวงประดิษฐไพเราะ ประกอบ

ไปด้วย บทว่าดอก (บรรเลงคลอร้อง) เกริ่นนำ ลาวแพนใหญ่ ลาวสมเด็จ ลาวลอดค่าย ลาวแพนน้อย และซุ่มลาวแพน

2. รูปแบบของเพลงเดี่ยวลาวแพน ทางหลวงประดิษฐไพเราะ พบว่าเป็นเพลงท่อนเดียว สำเนียงลาวหลายเพลงเรียงต่อกัน และในแต่ละเพลงประกอบไปด้วยหลายวรรคเพลง มีทั้งการนำทำนองบางวรรคมาบรรเลงซ้ำกัน ทั้งซ้ำใหม่ทั้งวรรค และเปลี่ยนรายละเอียดบางส่วน อีกทั้งยังพบว่าเพลงเดี่ยวลาวแพนนั้นเป็นเพลงที่มีอัตราจังหวะ 2 ชั้น ใช้หน้าทับลาว ยกเว้นในช่วงของซุ่มลาวแพนที่มีการเปลี่ยนหน้าทับเป็น ตีสายหรือหน้าทับซุ่ม แล้วกลับมาเป็นหน้าทับลาวเหมือนเดิม

3. กระบวนการถ่ายทอดทางซิมเพลงเดี่ยวลาวแพน ทางหลวงประดิษฐไพเราะ ของอาจารย์ชนก สาคริก พบว่าอาจารย์ชนก สาคริกเป็นผู้ที่มีความสามารถในการถ่ายทอดเป็นอย่างมาก จากที่ทราบในข้างต้นว่าเพลงเดี่ยวลาวแพนเป็นการนำบทเพลงสำเนียงลาวมาเรียงร้อยต่อกัน ทำให้เพลงเดี่ยวลาวแพนมีความยาวและในบางตอนมีท่วงทำนองที่บรรเลงซ้ำกันหรือมีความคล้ายคลึงกัน ดังนั้นจึงต้องมีวิธีการถ่ายทอดที่ทำให้สามารถจดจำทำนองเพลงและเทคนิควิธีการบรรเลงได้ง่าย อาจารย์ชนก สาคริก มีหลักการสอนคือ การจำโดยใช้จินตนาการและความรู้สึกจาก

กิตติกรรมประกาศ

ทุนสนับสนุนงานวิจัยบางส่วนจากสมาคมศิษย์เก่าบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหิดล ปีการศึกษา 2559

เอกสารอ้างอิง

- เฉลิมศักดิ์ พิกุลศรี. (2530). **สังคีตนิยามว่าด้วยดนตรีไทย**. กรุงเทพมหานคร : โอเดียนสโตร์.
- ขึ้น ศิลปบรรเลง และลิขิต จินดาว์ณ. (2521). **ดนตรีไทยศึกษา**. กรุงเทพมหานคร : อักษรเจริญทัศน์.
- ชนก สาคริก. (2546). **ตำนานเดี่ยวซิมเพลงลาวแพนทางหลวงประดิษฐไพเราะ (ศร ศิลปบรรเลง)**. หนังสืออนุสรณ์ครูบรรเลง. _____.(2551). **ครบเครื่องเรื่องซิม**. กรุงเทพมหานคร : ปิ่นเกล้าการพิมพ์.
- เชาวน์มนัส ประภักดิ์. (2552). **วงศาวิทยาของเพลงลาวแพน**. วิทยานิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต (วัฒนธรรมศึกษา). บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหิดล.
- พงษ์ศิลป์ อรุณรัตน์. (2554). **ปฐมบทดนตรีไทย**. นครปฐม : โครงการตำราและหนังสือ คณะอักษรศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- มานพ วิสุทธิแพทย์. (2556). **ทฤษฎีการวิเคราะห์เพลงไทย**. กรุงเทพมหานคร : สันติศิริการพิมพ์.
- ไม้จั่น. (2557). **ขับ ลำ เพลงลาว มาจากไหน** (ทองแถม นาถจำนง, ผู้แปล). กรุงเทพมหานคร : ทางอีสาน.
- สงัด ภูเขาทอง. (2532). **การดนตรีไทยและทางเข้าสู่ดนตรีไทย**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์เรือนแก้วการพิมพ์.
- สมชาย เอี่ยมบางยูง. (2545). **กระบวนการถ่ายทอดซิมของชมรมดนตรีไทย มุลินทลวงประดิษฐไพเราะ (ศร ศิลปบรรเลง)**. วิทยานิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต (ดนตรี). บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหิดล.

การอธิบาย การจำเป็นรูปภาพ การจำเป็นฐานเสียง ซึ่งเชื่อมโยงกับทฤษฎีความจำ กล่าวคือ มีหลักการสอนให้จำเป็นรูปแบบต่างๆ ถือเป็นการรับรู้สิ่งเร้าโดยผ่านเครื่องมือช่วยจำ ก่อนที่จะเข้าสู่ประสาทสัมผัสของมนุษย์ ส่งผลให้เกิดการประมวลผลและกลายเป็นความจำระยะยาว

4. กระบวนการถ่ายทอดทางซิมเพลงเดี่ยวลาวแพน ทางหลวงประดิษฐไพเราะ พบว่า อาจารย์ชนก สาคริก มีอุปกรณ์และกลเม็ดในการถ่ายทอดที่ส่งผลดีต่อตัวผู้เรียนเป็นอย่างมาก โดยมีเกมเพื่อใช้ในการฝึกทักษะด้านต่างๆ เช่น เกมการฝึกทักษะเพื่อเพิ่มความแม่นยำในการตีซิม เกมฝึกทักษะการมองเห็นและความช่างสังเกต เกมเพื่อดึงความสนใจและผ่อนคลายความตึงเครียด วิธีการใช้เกมของอาจารย์ชนก สาคริก จะใช้ในช่วงที่ผู้เรียนเกิดอาการต่อต้านหรือเหนื่อยล้าจากการเรียน จึงมีการสอดแทรกเกมต่างๆ อีกทั้งยังมีจุดประสงค์เพื่อพัฒนาทักษะด้านต่างๆ ของผู้เรียนอีกด้วย ทั้งนี้มีความเชื่อมโยงกับทฤษฎีการเสริมแรงของเบอร์ริส เอฟ. สกินเนอร์ (Burrhus F. Skinner) เป็นการเร่งพฤติกรรมให้ตอบสนองโดยการให้สิ่งเร้า เช่นรางวัลหรือเกมต่างๆ ซึ่งถือเป็นการเสริมแรงทางบวก ส่งผลให้เกิดพฤติกรรมที่เข้มข้นขึ้นตามมา

- _____. (2554). **خمในระบบการศึกษาไทย**. วิทยานิพนธ์ปริญญาปรัชญาดุษฎีบัณฑิต (ดนตรี). บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหิดล.
- อุทิศ นาคสวัสดิ์. (2530). **ทฤษฎีและปฏิบัติดนตรีไทย ภาค 1 ว่าด้วยหลักและทฤษฎีดนตรีไทย**. กรุงเทพมหานคร : พัฒนศิลป์การดนตรีและการละคร.

References

- Manop Wisuttiapat. (2013). **Theory of thai Music Analysis**. Bangkok : Santisiri kanphim Publishing.
- Chaomanat Prapakdee. (2009). **The Genealogy of Lao Pan Music**. M.A. (Cultural Studies). Mahidol University.
- Pongsin Aroonrat. (2011).

